

Η Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία

Ο Ανδρέας Ρηγόπουλος

Η Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία ιδρύθηκε το 1865 στο Βελιγράδι και βασικό αντικείμενό της ήταν η προετοιμασία και δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα επέτρεπαν τη συγκρότηση βαλκανικής ομοσπονδίας, με βάση την αρχή «Ισονομία – Ισοτιμία – Ισοπολιτεία». Ήταν μια φεντεραλιστική οργάνωση που περιελάμβανε στους κόλπους της, με ισότιμη συμμετοχή, Αλβανούς, Αρμένιους, Βούλγαρους, Έλληνες, Μαυροβούνιους, Ρουμάνους, Σέρβους και Τούρκους. Τα μέλη δε της κάθε τοπικής ομάδας της Ομοσπονδίας ήταν επίλεκτα μέλη των τοπικών τους κοινωνιών. Τις θέσεις της εφημερίδας εξέφραζε, αρχικά, η σερβική φιλελεύθερη εφημερίδα *Vidov Dan*, αλλά από τον Αύγουστο του 1869 επίσημο όργανο της Ομοσπονδίας έγινε η εβδομαδιαία γαλλόφωνη εφημερίδα *La Confederation Orientale* (Η Ανατολική Ομοσπονδία), με έδρα την Γενεύη και διευθυντή τον Ανδρέα Κουμανούδη.

Η Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία είχε ομοιότητες με αντίστοιχες μασονικές και καρμποναρικές μυστικές οργανώσεις της ίδιας σχεδόν εποχής, αλλά και αρκετή συγγένεια με τις απόψεις του υπέρμαχου της ιταλικής ενοποίησης Ματσίνι, με τον οποίο είχε και επαφές. Άλλωστε, ο Ματσίνι είχε προτείνει τη συγκρότηση ανατολικής ομοσπονδίας με ανατολικά σύνορα την Κιλικία και την Κύπρο, στην οποία η Ελλάδα θα κατείχε ηγετική θέση. Βασικά, τα μέλη της Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας αγωνίζονταν για τη συγκρότηση μιας ομοσπονδίας αυτόνομων βαλκανικών κρατών, προσεγγίζοντας τις ανάλογες ιδέες των Σαιν Σιμόν και Προυντόν.

Ο Πολιτικός Σύλλογος «Ρήγας» ήταν το ελληνικό τμήμα της Ομοσπονδίας, με εκφραστικό όργανο την ομώνυμη εφημερίδα, της οποίας διευθυντής ήταν ο Παναγιώτης Πανάς, αναμφισβήτητα η σημαντικότερη ίσως προσωπικότητα της οργάνωσης. Άλλα σημαντικά στελέχη του «Ρήγα» ήταν ο σοσιαλιστής βουλευτής Ρόκκος Χοϊδάς, ο δικηγόρος, λογοτέχνης και επίσης βουλευτής Ανδρέας Ρηγόπουλος, ο Γεράσιμος Λυκιαρδόπουλος, ο βουλευτής και αργότερα υπουργός Γεώργιος Φιλάρετος, ο δημοσιογράφος Τιμολέων Φιλήμων, ο διπλωμάτης Ανδρέας Κουμανούδης, ο Λεόντιος Οικονόμου, κ.ά. Ελληνικό τμήμα υπήρχε και στη Ρουμανία, με προεξάρχοντες τους δημοσιογράφους Θωμά Πασχίδη και Ζαχαρία Σαρδέλλη, εκδότες της εφημερίδας Ίρις, που στις 16 Ιουνίου 1876 μετονομάστηκε σε Ίρις των Λαών της Ανατολής. Η οργάνωση απέκτησε επαφές με διάφορες επαναστατικές ομάδες και οργανώσεις των Βαλκανίων και της Ευρώπης. 35

Η δράση του «Ρήγα» δεν ήταν πάντα απρόσκοπτη και αρκετές ήταν οι διώξεις εναντίον των μελών του, αλλά κατόρθωνε πάντα να προσπερνά τέτοια εμπόδια επειδή τα περισσότερα από τα μέλη του, λόγω των θέσεών τους, είχαν άριστη πρόσβαση στον κρατικό μηχανισμό. Πάντως, παρά τις φεντεραλιστικές και σοσιαλιστικές επιδράσεις και δραστηριότητες του «Ρήγα» και της Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας γενικότερα, οι περισσότεροι Έλληνες που συμμετείχαν σε αυτήν εμφορούνταν και από ιδεολογήματα για την υπεροχή των Ελλήνων στην Ανατολή, και δεν έχαναν την ευκαιρία να τα προπαγανδίζουν σε δημόσιες εκδηλώσεις της οργάνωσης και αλλού. Αλλά ο «Ρήγας» -ειδικά ο Πανάς- αποστασιοποιήθηκε από τη «Μεγάλη Ιδέα» που κυριαρχούσε τότε στα μυαλά και τις συνειδήσεις αρκετών Ελλήνων, ενώ υπήρξε και μια αυστηρή πολεμική κριτική εναντίον του κύκλου των Φαναριωτών και του ρόλου της ελληνικής Εκκλησίας στις βουλγαρικές επαρχίες. Ο Πανάς πίστευε ότι όλοι αυτοί αντιστρατεύονταν την ιδέα της διαβαλκανικής συνεννόησης και ομοσπονδιακής ενοποίησης.

Η εξέγερση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το καλοκαίρι του 1875, επεκτάθηκε και εξελίχθηκε σε παμβαλκανική εξέγερση εναντίον του οθωμανικού ζυγού. Στην εξέγερση αυτή ενεπλάκησαν οι λεγόμενες Μεγάλες Δυνάμεις. Τα μέλη της Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας συμμετείχαν στην εξέγερση, αλλά δεν είναι ξεκάθαρο αν την οργάνωσαν επίσης. Πάντως, η Ομοσπονδία από τον Σεπτέμβριο του 1875 άρχισε να κυκλοφορεί επαναστατικές προκηρύξεις σε αρκετές βαλκανικές γλώσσες, καλώντας τους λαούς σε γενική εξέγερση εναντίον του οθωμανικού καθεστώτος. Η πιο γνωστή σήμερα από τις προκηρύξεις αυτές είναι η ακόλουθη:

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΑΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Αδελφοί,

Η σημαία της επαναστάσεως ανεπετάσθη εν Τουρκία, μέγα δε μέρος των αδελφών ημών αγωνίζεται ήδη εν Ερζεγοβίνη και Βοσνία υπέρ της ελευθερίας και του δικαίου.

Τις η τύχη αυτών;

Θα ιδώμεν και πάλι επαναλαμβανομένην της αιματοφύρτου Κρήτης την τραγικήν καταστροφήν; Θα κύψωσιν οι Ερζεγοβίνιοι και οι Βόσνιοι τον αυχένα, θραυόμενοι υπό το βάρος των κολοσσιαίων δυνάμεων ολοκλήρου αυτοκρατορίας, και επί των πτωμάτων αυτών θα ιδρυθή εκ νέου το απόλυτον κράτος αφορήτου και κτηνώδους δεσποτισμού; Ή θ' αναδειχθώσι νικηφόρα τα όπλα αυτών και ο παρών κλονισμός, επιτεινόμενος και γενικευμένος, προώρισται να κατασυντριψή τον σεσαθρωμένον θρόνον της οσμανικής δυναστείας;

Άδηλον έτι.

Αλλ' αν η επανάστασις καταβληθή, αν επέλθη ο όλεθρος των επαναστάντων λαών, της συμφοράς ταύτης η ευθύνη εφ' υμάς βαρύνει, λαοί της Ανατολής. Ναι, το κυριώτατον κατά της επαναστάσεως τραύμα θα επιφέρη, όχι η δύναμις του κρατούντος εχθρού, όχι ενέργειαι ξέναι και ύπουλοι πολιτικής κακοήθους και συμφέροντα ιδιοτελή εξυπηρετούσης, αλλ' η απομόνωσις των επαναστατών επακολούθημα αναπόφευκτον του ενδοιασμού υμών εις το να εκδηλώσητε εναργώς τας προς τον αγώνα συμπαθείας σας, ον μη ν' αναρρίψητε τον περι των όλων κύβον.

Είναι αληθώς λυπηρόν το θέαμα, όπερ παρουσιάζει η Ανατολή.

Εν τω σκότει και τη αθλιότητι τυραννικωτάτου κυβερνητικού συστήματος, απαισιώς γνωστού υπό το όνομα Οθωμανική Αυτοκρατορία, λαός αντιπροσωπεύων την βίαν και την στασιμότητα, εμφορούμενος υπό των οπισθοδρομικών ιδεών εποχών παρωχημένων, αναγνωρίζων ως θείον νόμον το Κοράνιον, τον κώδικα τούτον της κατακτήσεως και του αίματος, και εις της αυθαιρέτου θελήσεώς του το κράτος υπάγων τα ιερά και αναφαίρετα ατομικά δικαιώματα, λαός χαύνος, αμαθής, εξηχειωμένος, κατεστραμμένος οικονομικώς, και εις καθολικήν κυβερνητικήν και κοινωνικήν παραλυσίαν διατελών, δεσπόζει λαών νοημόνων, εργατικών, ασπαζομένων μετά στοργής τας δημοκρατικάς του Ευαγγελίου αρχάς, δι' ών αναγνωρίζεται η απόλυτος του ατόμου ελευθερία, βάσιν έχουσα την ηθικήν, λαών εργασθέντων άλλοτε υπέρ της προόδου και νυν γοργώ και θαρρούντι βήματι βαδιζόντων προς εύελπι και κρείττον μέλλον. Διατί;

Διατί οι πλήρεις ζωής και μέλλοντος δούλοι λαοί, ισχυροί καθ' εαυτούς, ισχυρότατοι και ακατάβλητοι εν κοινή συμπράξει, δεν καταρρίπτουσι το καθεστώς το αποκτηνού, όπως επί των ερειπίων ανεγείρωσι το φωτεινόν της ελευθερίας και της προόδου οικοδόμημα; Διατί δεν κατορθούσι να διαχύσωσι την ευημερίαν και την χαράν εις τας εκτεταμένας χώρας, ας διά του αίματος των αρδεύουσι, και εν αις σήμερον εργάζονται, τυραννούμενοι, ταλαιπωρούμενοι, πάσχοντες, όπως διά της εργασίας των κορέσωσι την απληστίαν διεφθαρμένων δεσποτών; Διότι ουδέποτε από κοινού ειργάσθησαν. Διότι τας εξεγέρσεις αυτών, μονομερώς πάντοτε γενομένας, ηδυνήθη να καταπνίξη η συγκεντρωμένη των κρατούντων δύναμις.

Συμφέροντα αντίθετα και συγκρουόμενα δεν χωρίζουσι τους λαούς της Ανατολής. Ουδείς επιζητεί να δεσπόση επί του άλλου, ουδ' εις την κατάκτησιν των χωρών αλλήλων αποβλέπουσιν. Έκαστος των λαών τούτων επιδιώκει, και οφείλει να επιδιώκη, την απελευθέρωσιν και την εν ελευθερία ανάπτυξιν του. Αλλ' ο σκοπός ούτος ουδέποτε θέλει επιτευχθή δι' ενεργειών μεμονομένων' η επιτυχία εξαρτάται εκ της κοινής συμπράξεως. Τούτο οφείλουσι να το εννοήσωσι καλώς οι λαοί της Ανατολής. Ας ενωθώσι, και εσώθησαν.

Εις την μεγάλην ένωσιν αυτών τις θα δυνηθή ν' αντιταχθή; Η ελευθερία ανήκει αυτοίς φυσικό δικαίωματι και αι χώραι της Ευρωπαϊκής Τουρκίας ιστορικώ. Θα σταματήσωσι την πορείαν αυτών, εχόντων επί της σημαίας των αναγεγραμμένα το δίκαιον και την πρόοδον, και δεν θα συντριβώσιν εις την πρώτην σύγκρουσιν οι διέποντες νυν τας τύχας και καταπατούντες την ελευθερίαν των; Αλλά, μοίρα απαισία! αντί ειλικρινούς ενώσεως δυσπιστία πάντοτε και μίση πολλάκις υπεισέδυσαν μεταξύ των αδελφών λαών της Ανατολής' απέναντι του γενικού συμφέροντος, απέναντι της κοινής σωτηρίας αντετάχθησαν αντεγκλήσεις μικρόλογοι, και εψιθυρίσθησαν σχέδια ποταπών αντεκδικήσεων' πάθη, άτινα εξευτελίζουν και τα άτομα, αν εις την καρδίαν των εισχωρήσωσι, πολλώ δε μάλλον τους λαούς, ους αποκτήνουσι και καταστρέφουσι. Τις υπέθαλψε τα πάθη ταύτα; Τις ενέσπειρε την διχόνοιαν μεταξύ λαών αδελφών, προς τον αυτόν τεινόντων σκοπόν; Τις αναζητεί τα ίδια του συμφέροντα, εν τη καταστροφή των συμφερόντων των ανατολικών λαών;

Είναι ανάγκη να τον καταδείξωμεν;

Δυσπιστείτε, λαοί της Ανατολής, δυσπιστείτε και φυλάττεσθε από της δυνάμεως εκείνης, δι' ήν η λύσις του ανατολικού ζητήματος έγκειται εν τω σφετερισμώ των χωρών σας. Από της δυνάμεως, ήτις χθες περιπτυσσομένη τους Έλληνας και διά της ιδέας του ομοθρήσκου σαηηνεύουσα αυτούς, εκίνησε τοσούτους εσωτερικούς περισπασμούς, επήνεγκε της Κρήτης την υποδούλωσιν, του πρωτοκόλλου της συνδιασκέψεως, την υπογραφήν και την διάσπασιν της εκκλησιαστικής ενότητος' ήτις σήμερον εγκολπούται τα σλαυικά εν τη

Ανατολή φύλα, την ιδέαν του ομοφύλου προβάλλουσα, όπως απομυζήσασα αυτά, τα εγκαταλείψη αύριον ανίσχυρα και αποθεθαρρημένα, αν δεν τα απορροφήση και συγχωνεύση εν εαυτή, ως απερρόφησε την ρωμουνικήν Βεσσαραβίαν. Από τις δυνάμεις, ήτις υποδούλους έχουσα εν τω απεράντω κράτει της λαούς γερμανικούς, σκανδιναυικούς, ρωμουνικούς, πολωνικούς, τουρκικούς κλπ, θωπεύει τα γενναία όνειρά σας, και υποσχνείται υμίν ελευθερίαν, εκείνη, ήτις εις τα ίδια τέκνα δωρείται το κνούτον και την Σιβηρίαν!

Λαοί της Ανατολής!

Κινήθητε σεις και εν τη αυτενεργεία θα εύρητε την σωτηρίαν σας. Μη επαφίεσθε εις την μέριμναν ισχυρών δήθεν προστατών. Έκαστος ρυθμίζει τας ενεργείας του προς τα συμφέροντά του, και τα συμφέροντα των ξένων σπανιώτατα θα ευρεθώσι συμβαδίζοντα προς τα ιδικά σας. Μη φοβείσθε την αντίπραξιν κραταιών δυναστών: η εποχή των βασιλέων, η βασιλεία των αδικειών και των καταπίεσεων παρέρχεται πλέον, και υποβώσκει η ημέρα της βασιλείας των λαών, της βασιλείας του δικαίου και της ελευθερίας. Οι εμπορικοί υπολογισμοί δεν δύνανται εις το εξής να επιδρώσιν επί της τύχης των καταδυναστευομένων, ουδείς δε θα ίδη άνευ συγκινήσεως τους αγώνας και τα παθήματα των λαών εν μέσω του πλημμυρούντος πολιτισμού και υπό την επήρρειαν των φωταυγών ιδεών των καθ' ημάς χρόνων, ζητούντων να ανακτήσωσι τα έμφυτα δικαιώματά των, ων απεστέρησεν αυτούς η βία και η κατάκτησις. Έλληνες, Αλβανοί, Σέρβοι, Ρωμούνιοι, Βούλγαροι, φυλαί ελληνικάί, λατινικάί, ταταρικάί, όσαι κατοικείτε τας ευρείας χώρας, τας περιλαμβανομένας μεταξύ των τριών θαλασσών, του Ευξεινού, της Μεσογείου και της Αδριατικής, και εκτεινομένας από των Άλπεων και των Καρπαθίων μέχρι της Κρήτης και της Κύπρου, ενωθήτε! Εν τη ενώσει έγκειται η ισχύς και το συμφέρον σας. Κλείσατε τα βιβλία του παρελθόντος: ας παύσωσιν αι δολοφονούσαι το μέλλον σας αντεγκλήσεις! Ενωθήτε! Αποτινάξατε τον επιβαρύνοντα τον τράχηλόν σας ζυγόν και υπό την σημαίαν της ελευθερίας ανιδρύσατε δημοκρατικήν ομοσπονδίαν, ήτις και μόνη δύναται να εξασφαλίση το μέλλον της Ανατολής. Εν αυτή έκαστος υμών δύναται ελευθέρως να ρυθμίζη τα εσωτερικά του συμφώνως προς τον χαρακτήρα και τας παραδόσεις αυτού, πάντες δ' ομού αδιάσπαστοι και ισχυροί να χωρήτε εις εκπλήρωσιν του μεγάλου υμών προορισμού. Ευρύ και αναπεπταμένον θα εκτυλιχθή στάδιον εις την ευγενή πάντων άμιλλαν. Οι λαοί της μικράς Ασίας παρ' υμών αναμένουσι την ελευθερίαν και την ανάπλασίν των. Και τις οίδεν εάν δεν είσθε σεις οι προωρισμένοι εν απωτέρω μέλλοντι να φέριτε τον πολιτισμόν και την αναγέννησιν και εις την μέσην Ασίαν, όπου άλλοι πειρώνται ήδη ν' αντικαταστήσωσι τον άξεστον ασιανόν δεσποτισμόν διά δεσποτισμού ευρωπαϊκού, ήτοι επιτηδειότερον ωργανισμένου, και διά τούτο βαρυτέρου και αποτροπαιωτέρου.

Λαοί της Ανατολής!

Το Μέλλον της πατρίδος κείται εις τας χείρας σας. Σεις οφείλετε να λύσητε το ανατολικόν ζήτημα, συμφώνως προς τας αρχάς της ελευθερίας και της προόδου, συμφώνως προς τα καλώς εννοούμενα συμφέροντά σας, και να ματαιώσητε τας σκευωρίας των εχθρών σας.

Εργασθήτε ηνωμένοι και θα επιτύχητε.

(Εκ της Κεντρικής Επιτροπής).

Η προκήρυξη δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Εργάτης του Παναγιώτη Πανά (στο τεύχος 9, 24 Σεπτεμβρίου 1875, σελ. 1-2) και αναδημοσιεύθηκε στο περιοδικό Σπάρτακος (αριθ. 1, Αθήνα, Ιανουάριος 1928).

Ο Εργάτης υπήρξε η μόνη ελληνική εφημερίδα η οποία χαρακτήρισε «δημοκρατική επανάσταση» την επανάσταση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Πριν δημοσιεύσει την προκήρυξη που παρατέθηκε, είχε προτείνει να οργανωθεί επιτροπή η οποία θα έστελνε βοήθεια στους εξεγερμένους. Στις 17 Σεπτεμβρίου 1875, η εφημερίδα αναδημοσίευσε από εφημερίδα της Γενεύης άρθρο για την ένωση των βαλκανικών λαών, μερικά αποσπάσματα του οποίου είναι τα ακόλουθα:

...Η μεταξύ των λαών αυτών (σ.σ. των βαλκανικών λαών) συνεννόηση θα επέλθει: σήμερα, μετά δέκα έτη, μετά ένα αιώνα... αδιάφορον.

Η Παραδουνάβιος Ομοσπονδία ή η της Ανατολικής Ευρώπης θα πραγματοποιηθεί.

Αυτή θα πραγματοποιηθεί εις πείσμα των συνθηκών και των πρωτοκόλλων, εις πείσμα της Αυστριακής ή της Ρωσικής επεμβάσεως, εις πείσμα και αυτών έτι των θρησκευτικών αρχηγών των παροχθίων χωρών...

Η Παραδουνάβιος Ομοσπονδία θα πραγματοποιηθεί καν διαρραγώσι τα αντιδραστικά όργανα, οι διπλωμάται και οι οπαδοί του καθεστώτος πολιτικοί.

Στην υπ' αριθ. 10 έκδοσή της, η εφημερίδα Εργάτης γράφει:

Δημοσιεύσαντες εν τω προηγουμένω του "Εργάτου" φύλλω την προς τους ανατολικούς λαούς προκήρυξιν της υπό το όνομα "Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία" γνωστής εταιρείας, συμμεριζόμεθα ταύτην πληρέστατα, καθόσον και ημείς φρονούμεν ότι το πολυθρύλητον ανατολικόν ζήτημα πρέπει να λυθή, ουχί υπό ταύτης ή εκείνης της δυνάμεως, αλλ' υπ' αυτών τούτων των ενδιαφερομένων ανατολικών λαών, εν πνεύματι ομονοίας και αδελφότητος των εργαζομένων.

Και στο ίδιο άρθρο τονίζει για τη Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία:

Το έργον αυτής είναι δύσκολον. Έχει να παλαίση κατά ραδιουργιών της διπλωματίας...Έχει να παλαίση κατά των μηχανορραφιών των ρασοφόρων, οίτινες εν τη αναπλάσει της Ανατολικής τον τάφον αυτών διορώσιν...

Πιθανότατα, η Ομοσπονδία διαλύθηκε το 1880 και τα μέλη της δεν συμμετείχαν στις δραστηριότητες της Ανατολικής Ομοσπονδίας του Λεωνίδα Βούλγαρη, που δημιουργήθηκε αργότερα, αλλά ούτε και η εφημερίδα της οργάνωσης είχε σχέση με την ομώνυμη εφημερίδα της νέας οργάνωσης. Η διάλυση του «Ρήγα» και της Ομοσπονδίας ήταν μάλλον αποτέλεσμα της αδυναμίας τους να παρέμβουν πιο ενεργά στα πολιτικά πράγματα και να αποτελέσουν πολιτικό δημοκρατικό κόμμα, κάτι που προωθούσαν ο Χοϊδάς και ο Φιλάρετος.

Σημείωση:

35. Σύμφωνα με κάποιες πληροφορίες, ένας από τους βασικούς συντελεστές της ίδρυσης και δράσης της οργάνωσης αυτής ήταν και ο Έλληνας αναρχικός του Παρισιού Παναγιώτης Αργυριάδης και, επίσης, ότι η Ομοσπονδία είχε αναπτύξει σχέσεις με την αναρχική ομάδα La Social, από το Μεξικό, της οποίας η σημαντικότερη φυσιογνωμία ήταν ο Έλληνας αναρχικός Πλωτίνος Ροδοκανάκης, μια από τις μεγάλες μορφές του αναρχικού κινήματος του Μεξικού το 19ου αιώνα.

Συνεχίζεται

*Από το Πρώτο Κεφάλαιο με τίτλο "Οραματιστές και επαναστάτες" του βιβλίου "Ο Ήλιος της Αναρχίας ανέτειλε - Για μια ιστορία του αναρχικού κινήματος του 'ελλαδικού' χώρου", εκδόσεις Κουρσάλ, Ιούνης 2017.

Ο Τιμολέων Φιλήμων